

ÄNGSBOTTEN, LADUGÅRDSGÄRDET

Ängsbotten 6, Ängsbotten 8 och (del av) Ängsbotten 9 samt delar av
Hjorthagen 1:1 och Hjorthagen 1:2 inom Ladugårdsgärdet, Stockholm

Kulturmiljöanalys inklusive antikvarisk konsekvensbeskrivning för planarbete,
Dnr. 2023-02072

ÄNGSBOTTEN, LADUGÅRDSGÄRDET

Ängsbotten 6, Ängsbotten 8 och (del av) Ängsbotten 9
samt delar av Hjorthagen 1:1 och Hjorthagen 1:2
inom Ladugårdsgärdet, Stockholm

Kulturmiljöanalys inklusive antikvarisk konsekvens-
beskrivning för planarbete, Dnr 2023-02072

Datum: 2026-01-20

Beställare:

Primula Byggnads AB med flera genom Jonas Petré

Wenanders Byrå

Björngårdsgatan 8
118 52 Stockholm

+46 70 614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

Upprättad av:

Vicki Wenander, bebyggelseantikvarie och personcertifierad som
sakkunnig för kulturvärden enligt KUL2.

Omslagsbild: Vy mot planområdet, sett från söder. Till vänster i bild
ligger Kungliga nationalstadsparken.

Där bildkälla ej anges är fotografierna tagna av Vicki Wenander
under våren 2025.

Planområdets ungefärliga utbredning, inringar med svart.
Källa: Länsstyrelsens stockholmskarta.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
Bakgrund.....	4
Om denna handling	4
Kunskapsunderlag och källmaterial.....	4
Metod.....	5
NULÄGESBESKRIVNING.....	6
Introduktion till planområdet.....	6
Planområdet och dess närmaste omgivning idag	7
FÖRFATTNINGSSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN	20
Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.....	20
Riksintresse för kulturmiljövården	20
Den Kungliga nationalstadsparken.....	21
Stadens kulturhistoriska klassificering.....	21
Gällande detaljplaner	22
Dp 2008-12203-54, Norra Djurgårdsstaden (västra).....	23
HISTORISK BAKGRUNDSBESKRIVNING	24
Förhistorisk tid	24
Från 1200-talet och framåt	24

PLANOMRÅDETS KULTURVÄRDEN	34
Kulturhistorisk karaktärs- och värdebeskrivning	34
REKOMMENDATIONER OCH RIKTLINJER	35
BESKRIVNING AV PLANFÖRSLAGET	36
Detaljplanens omfattning och karaktär.....	36
Vyer från stadens digitala 3D-modell.....	37
ANTIKVARISK BEDÖMNING AV PLANFÖRSLAGET	46
Konsekvenser för planområdets och omgivningens kulturvärden på grund av rivning och omgestaltung	46
Konsekvenser för planområdets och omgivningens kulturvärden med anledning av planförslaget.....	46
Sammanfattning av konsekvensbedömning.....	47
Förbättringspotential i det fortsatta planarbetet	48
KÄLLOR.....	49
Internet	49

INLEDNING

Bakgrund

I december 2023 fattade stadsbyggnadsnämnden beslut om att ge stadsbyggnadskontoret i uppdrag att påbörja planarbetet för det område som denna kulturmiljöanalys omfattar.

Planområdet är en del av det större stadsutvecklingsområdet Norra Djurgårdsstaden, beläget på platsen för det före detta Värtagasverket mellan Husarviken och Hjorthagen. Den tänkta bebyggelsen inom planområdet kommer att fungera som entré till Hjorthagen och bli en del av Norra Djurgårdsstadens front mot Kungliga nationalstadsparken. Enligt start-pm:et är syftet med detaljplanen att, utöver ovanstående intentioner, dels skapa kopplingar mellan Norra Djurgårdsstaden och omgivningen, dels att möjliggöra för den tänkta bostadsbebyggelsen. Bebyggelsen ska enligt start-pm:et utformas med hög arkitektonisk kvalitet.

Om denna handling

I denna handling redogörs för planområdets och dess närområdes bebyggelseutveckling över tid. Här beskrivs även områdets kulturhistoriska karaktär och kulturvärden. Slutligen ges rekommendationer och riktlinjer för ett kulturhistoriskt förhållningssätt, att anamma vid utarbetandet av planförslaget.

Kunskapsunderlag och källmaterial

Som underlag för kulturmiljöanalysen ligger äldre och samtida kart- och bildmaterial över planområdet och dess omgivning, hämtat från bland annat Riksantikvarieämbetet, Stockholms stadsmuseum och diverse andra källor som finns tillgängliga via internet. För utförlig källinformation, se i källförteckningen i slutet av denna handling.

Planområdet med konst i förgrunden.

Metod

Kulturmiljöanalysen baseras på DIVE-metodiken, som presenteras utförligt i Riksantikvarieämbetets översättning av den norske Riksantikvarens rapport *Kulturmiljöanalys: En vägledning för användningen av DIVE-analys*, från 2009. Rapporten finns att ladda ner på www.raa.se.

DIVE-metodiken hjälper till att lyfta fram kulturarvets betydelse som resurs och kvalitet i samband med utveckling av landskaps- och bebyggelsemiljöer.

Strukturen för metodiken är att den är flexibel, metodiskt öppen, tvärssektoriell och samverkansorienterad. DIVE baseras snarare på *vad* som bör hanteras för att nå uppsatta mål, än att ge exakta anvisningar om *hur* arbetet ska genomföras. Meningen är att man vid varje enskilt tillfälle, med stöd av DIVE-metodiken, ska anpassa arbetet efter respektive projekts förutsättningar och behov. DIVE ska ses som ett hjälpmedel för att sortera, diskutera och bearbeta information i plan- och utvecklingsprocesser. DIVE är en arena för ifrågasättande, kritiskt och kreativt tänkande och ska bana väg för tvärfackligt och tvärssektoriellt engagemang, samarbete, delaktighet och kommunikation.

De fyra bokstäverna står för:

- D = describe/beskriva,
- I = interpret/tolka,
- V = value/värdera och
- E = enable/aktivera.

Denna kulturmiljöanalys innehåller metodikens tre första steg (DIV), där värderingen delvis baseras på ställningstaganden som redan tidigare gjorts av Stockholms stad. Det fjärde steget i metodiken (E) hanteras i planarbetet och vid kommande bygglovsärenden.

DIVE-analysens struktur och principer

Analysprocessen

DIVE kan fungera både som ett integrerat planeringsunderlag och en självständig kunskapsprocess. I båda fallen är avsikten att omvandla kulturhistorisk information från passiv till funktionell kunskap genom ett kritiskt och kreativt, systematiskt och målmedvetet arbete. Analysens kulturhistoriska profil består av ett brett spektrum

av naturbetingade och samhällsmässiga förutsättningar, föreställningar och teman. Strukturen baseras på fyra grundläggande frågor, som alla på olika sätt tar upp förhållandet och balansen mellan kontinuitets- och förändringsfrämjande krafter inom området.

- D - Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung, utveckling och karaktär?
- I - Vartför har vissa element och karaktärsdrag haft speciell betydelse i samhället?
- V - Vilka historiska doter och karaktärsdrag har speciell värde, kan de utvecklas och var går gränsen för vad de låt?
- E - Hur kan områdets utpekade, historiska karaktärsdrag och resurser förvaltas och utvecklas?

D = Describe (beskriva), I = Interpret (tolka), V = Value (värdera), E = Enable (aktivera)

De fyra frågorna besvaras i fyra steg: S1 – beskrivning, S2 – tolkning, S3 – värdering och S4 aktivering. Dessutom består analysen av Input – förberedelse och Output – sammanfattning. För att göra det lättare att följa beskrivningarna i vägledningen används olika färger vid genomgången av de olika stegen.

Dive-analysen kan ses som en kunskapsprocess, där de olika stegen hänger samman som länkarna i en kedja.

I vägledningen beskrivs stegen som fristående för att tydliggöra att de har olika betydelse under kunskapsutvecklingen. Praktiska erfarenheter visar att det är naturligt och lämpligt både att låta stegen överlappa och att arbeta parallellt med

olika uppgifter. För att få en god samverkansprocess och givande diskussioner kan det till exempel vara ändamålsenligt att arbeta med två steg parallellt (S1 och S2, S2 och S3, och S3 och S4).

Steg	Målsättning	Aktuella arbetsuppgifter
Förberedande	Input	Struktur och arbetsprogram för analysen
S1 Beskrivande	Områdets historiska karaktär	Etablera kunskapsöversikt, sammanställa, beskriva och bearbeta information om områdets ursprung, utveckling och karaktär
S2 Tolkande	Områdets historiska betydelse	Studera områdets historiska läsbarhet, betydelsebärande och förmedlande innehåll, integritet, autenticitet och tillstånd
S3 Värderande	Områdets värden och möjligheter	Diskutera de kulturhistoriska resursernas värde, utvecklingspotential, sårbarhet, täthetsgränser och förändringskapacitet
S4 Aktiverande	Områdets handlingsmöjligheter	Definiera handlingsmöjligheterna för att aktivera kulturarvet, föreslå strategier och principer för förvaltning och utveckling
Sammanfattande	Output	Sammanfattning av analysens innehåll, resultat och rekommendationer

© Kulturmiljöanalys

Utdrag ur *"Kulturmiljöanalys: En vägledning för användningen av DIVE-analys"*.

NULÄGESBESKRIVNING

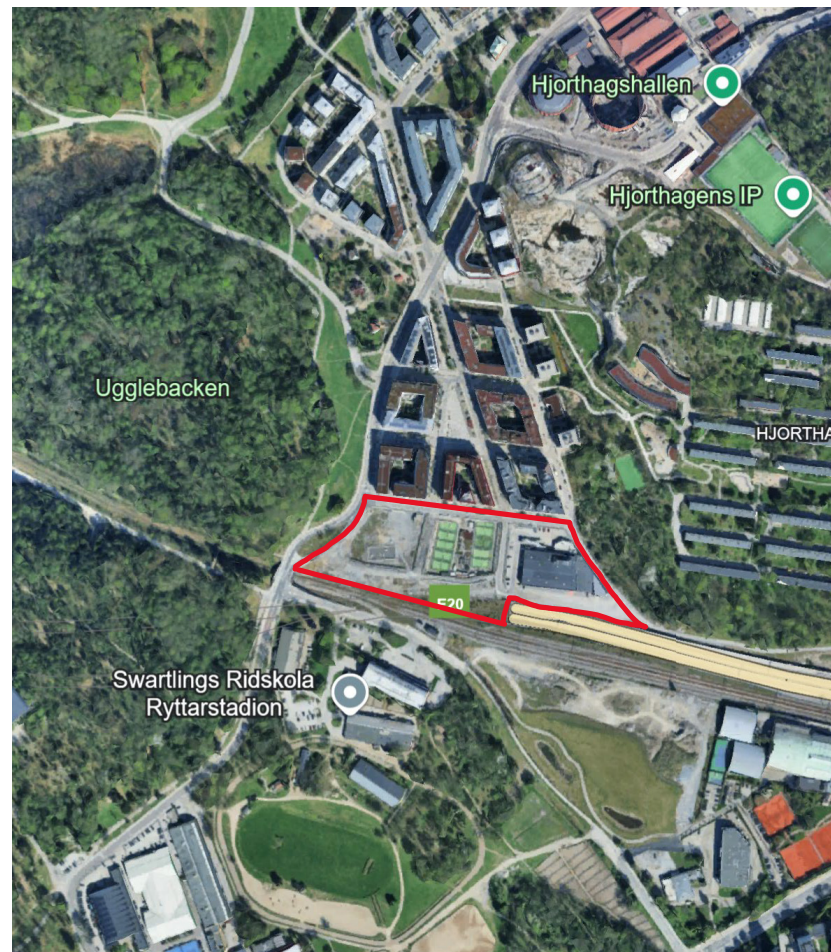
Introduktion till planområdet

Planområdet ligger i dalsänkan mellan höjderna Ugglebacken och Hjorthagsberget. Söder om planområdet breder Storängsbotten ut sig och längre bort mot sydost avslutas dalsänkan genom Gärdeshöjden.

Planområdet var en gång i tiden en del av Storängen, men eftersom Värtabanan skurit av denna norra del av dalsänkan sedan tidigt 1880-tal och Norra Djurgårdsstadens bebyggelse signalerar ”stad”, är det nog få som idag tänker på planområdet som en del av dalgången. Dessutom löper sedan drygt tio år tillbaka, den delvis överbyggda Norra länken parallellt med Värtabanans järnväg, vilket bidrar till att markera avgränsningen både i höjd och plan.

Planområdet ligger inom *Stockholms stad med Djurgården [AB 115]*, riksintresse för kulturmiljövården, men också i skärningspunkten mellan andra av kulturmiljövården utpekade mark- och bebyggelseområden. Direkt väster och söder om planområdet, på andra sidan Fiskartorpsvägen respektive Norra länken och Värtabanan, gränsar planområdet till den sedan 30 år inrättade Kungliga nationalstadsparken, som skyddas enligt Miljöbalken. Öster om planområdet, uppe på Hjorthagsberget, ligger det av Stadsmuseet blåmarkerade flerbostadsområdet Abessinien, uppfört på 1930-talet. Stadsmuseet har även pekat ut Abessinien som en del av ett kulturhistoriskt värdefullt område och som en av riksintressets värdekärnor.

Redan idag är den tänkta kvartersindelningen och de tänkta gatusträckningarna läsbara inom planområdet. I det västra kvarteret finns idag en skatebordspark, i det mellersta kvarteret finns padelbanor och i det östra kvarteret ligger en envåning livsmedelsbutik som täcker merparten av den tänkta kvartersytan.

Flygbild över området från 2023. Planområdets ungefärliga utbredning är inringat med rött. Källa: <https://earth.google.com/web/>

Planområdet och dess närmaste omgivning idag

Vy från Boberggatan, mot söder med delar av planområdet (Ängsbotten 6) rakt fram i bild. Till höger om trottoaren börjar den Kungliga nationalstadsparken. De röda linjerna anger bedömd ungefärlig utbredning av tänkt bebyggelse inom planområdet, med en höjd som ungefärligen motsvarar grannkvarterens höjd.

Vy mot planområdet, sett från Ugglebacken i nordväst. Längst till vänster ses kvarteret Färnebofjärden och längst till höger Norra länkens ventilationstorn. Längst bort i bild, på andra sidan planområdet, ans bebyggelsen på Gärdeshöjden.

Vy mot planområdet, sett från Södra Fiskartorpsvägen/Bobergsgatan. Till vänster i bild ligger den Kungliga nationalstadsparken. Bakom träden i grönområdet till höger ligger flerbostadsområdet Abessinien. Källa: Google Maps.

Vy mot planområdet, sett från söder, strax intill Bobergsbron. I fonden ligger Norra Djurgårdsstadens nuvarande front, bestående av kvarteren Färnebofjärden, Muddus och Kosterhavet. Den grå, envåninga byggnaden längst till höger är den livsmedelsbutik som redan idag finns på fastigheten Ängsbotten 8 och 9.

Vy från Storängsvägen, mot väster, med planområdet till höger i bild. Däremellan ligger Värtabanan och Norra länken. Källa: Google Maps.

Vy från Storängsvägen, mot nordväst, med planområdet rakt fram i bild. Källa: Google Maps.

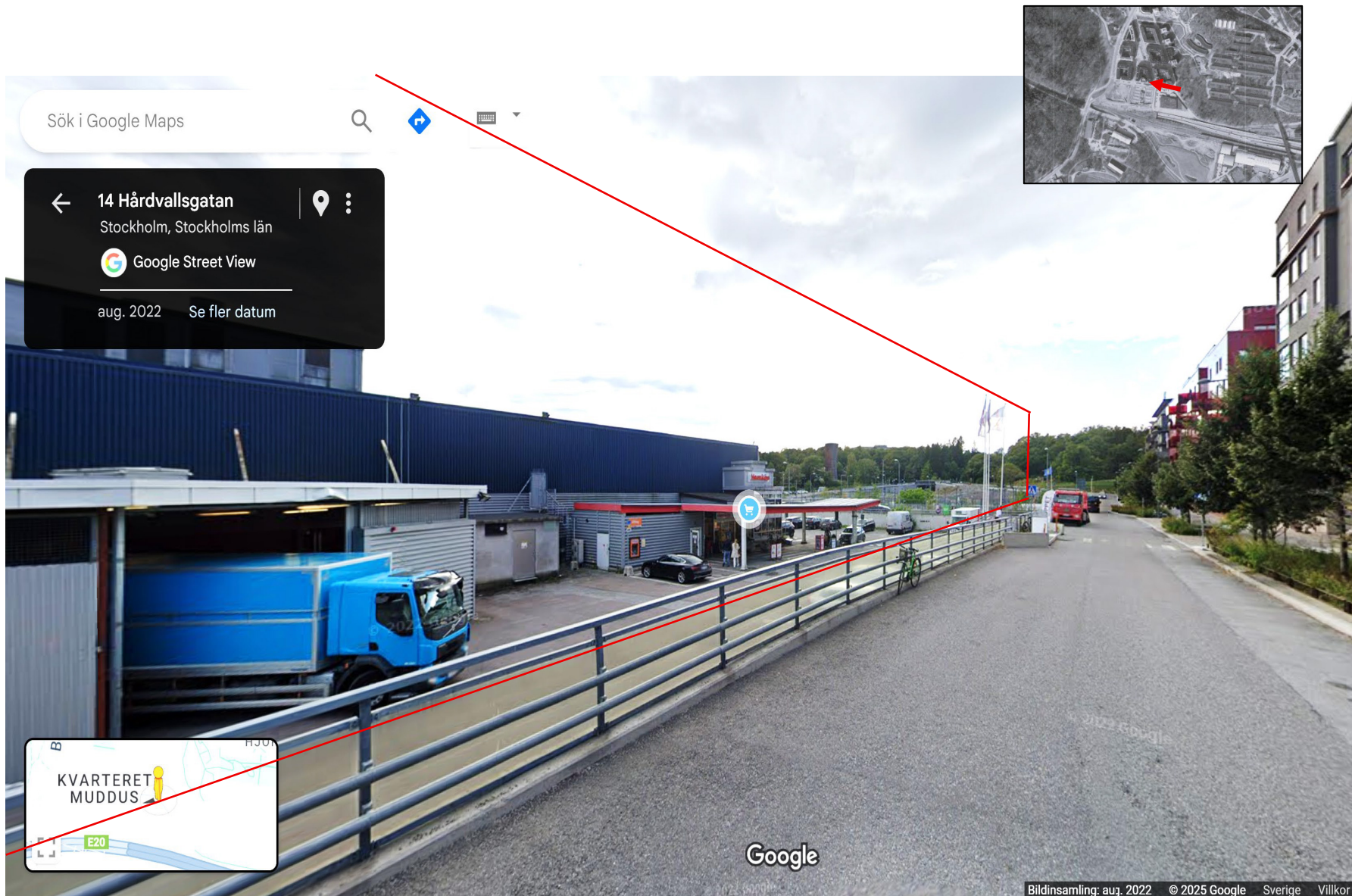
Vy från Norra länken, mot väster, med planområdet snett till höger i bild. Källa: Google Maps.

Samma vy som på föregående sida, mot väster, men från tunnelbanebron, med planområdet snett till höger i bild. Källa: Google Maps.

*Vy mot planområdet, mot väster, sett från korsningen Hårdvallsgatan/Madängsgatan. Längst bort i bild ses Ugglebacken och den Kungliga nationalstadsparken.
Källa: Google Maps.*

Vy utmed Madängsgatan, med Ängsbotten 6 till vänster och Fjärnebofjärden till höger. I fonden ses Ugglebacken och den Kungliga nationalstadsparken.

Vy utmed Madängsgatan, med Fjärnebofjärden till vänster och planområdet till höger. Längst bort i bild ses Gärdeshöjden och till höger Ryttarstadion.

Vy från mitten av planområdet vid Storängsgatans förlängning, mot Ugglebacken och den Kungliga nationalstadsparken i väster.

Vy från mitten av planområdet vid Storängsgatans förlängning, mot Hjorthagsberget i öster. Bakom Hjorthagsparkens trädridå ligger det blåklassade Abessinien.

FÖRFATTNINGSSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar skyddas enligt kulturmiljölagens andra kapitel. Registrerade lämningar redovisas i det digitala fornlämningsregistret Fornsök. Varken inom eller i närheten av planområdet finns det idag några registrerade fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar. Se illustration nedan.

Utsnitt ur Fornsök, där det framgår att det saknas registrerade fornlämningar och andra kända kulturhistoriska lämningar inom planområdet och dess närmaste omgivning. Källa: <https://app.raa.se/open/fornsok/>.

Riksintresse för kulturmiljövärden

Planområdet ligger inom "Stockholms stad med Djurgården [AB 115]", av staten utpekad som riksintresse för kulturmiljövärden.

Motiveringen till riksintresset lyder:

Storstadsmiljö, som i planstruktur och bebyggelse återspeglar funktionen som landets huvudstad och politiska och administrativa centrum sedan medeltiden, med sitt läge vid mötet mellan Saltsjön och Mälaren som gett speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningar för handel och försvar. Central plats för länets och landets ekonomi, turism och kultur- och samhällsliv. De olika epokerna och århundrandena som är väl representerade i stadsplane- och byggnadskonsten, från medeltiden till 1900-talets slut. (Stadsmiljö; hamnstad, sjöfartsstad, industristad, residensstad, skolstad, universitets- och regementsstad, rekreativmiljö).

Uttryck för riksintresset, som är särskilt applicerbara på planområdet lyder:

Stadens anpassning till de naturgeografiska förutsättningarna: förkastningsbranterna, obebyggda bergsformationerna och grönklädda höjderna som en del av stadsbilden samt Stockholmsåsens kvarvarande delar.

Kontrasten mellan den täta staden och det gröna parklandskapet på Djurgården och andra platser som Långholmen och Skeppsholmen.

Det samlade rekreativlandskapet på Djurgården, med rötter i 1600-talets kungliga jaktpark.

Den Kungliga nationalstadsparken

Direkt öster och söder om planområdet tar den Kungliga nationalstadsparken vid. Nationalstadsparken sträcker sig från Ulriksdal och Sörentorp i norr, till Djurgården och Fjäderholmarna i söder, genom kommunerna Solna, Stockholm och Lidingö. Nationalstadsparkens gräns återges med en rosaröd linje på illustrationen till höger.

Det vidsträckta parkområdet, med höga natur-, kultur- och rekreativvärden utsågs för 30 år sedan (1995) till världens första nationalstadspark. Skyddet för parken finns preciserat i 4 kap 7 § miljöbalken:

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark.

Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.

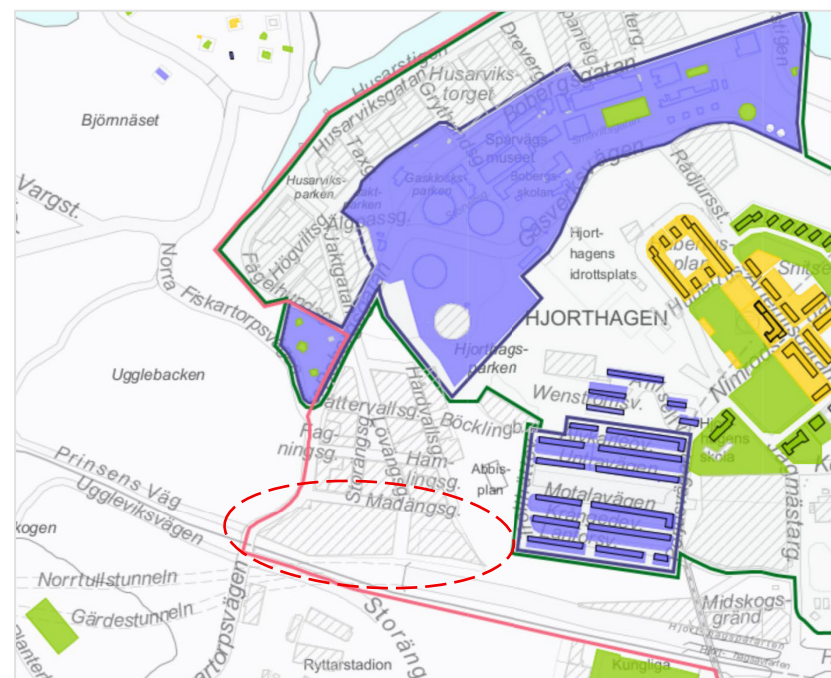
Trots bestämmelsen i andra stycket får en åtgärd som innebär ett tillfälligt intrång eller en tillfällig skada i en nationalstadspark vidtas, om

- 1. åtgärden höjer parkens natur- och kulturvärden eller tillgodoser ett annat angeläget allmänt intresse*
- 2. parken återställs så att det inte kvarstår mer än ett obetydligt intrång eller en obetydlig skada.*

Stadens kulturhistoriska klassificering

Bebyggelsen/tomterna inom planområdet är oklassificerade av Stockholms stadsmuseum. Detsamma gäller för den relativt nyuppförda bebyggelsen i Norra Djurgårdsstaden. Stora delar av den äldre bebyggelsen norr och öster om planområdet är blåmärkt, vilket inne-

bär att Stadsmuseet, stadens kulturmiljöexpertis, anser att bebyggelsen besitter ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Se illustration nedan.

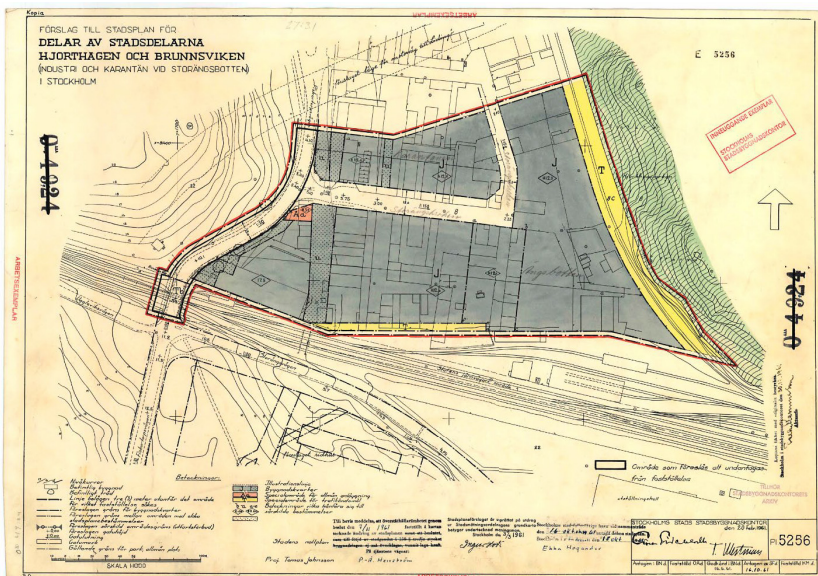
Utsnitt ur Stockholms stads kulturhistoriska klassificeringskarta, där det framgår att planområdet, inringat med röda streck, är kulturhistoriskt oklassificerat, men att det finns blåmärkt bebyggelse i närområdet. På illustrationen framgår också att planområdet gränsar till, men ligger strax utanför den Kungliga nationalstadsparken (rosaröd linje). Planområdet ligger dessutom inom "Stockholms stad med Djurgården [AB 115]", riksintresse för kulturmiljövärden.

Källa: https://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html

Gällande detaljplaner

Huvuddelen av planområdet omfattas idag av stadsplan Pl 5256, antagen 1961. Enligt stadsplanen är planområdet i huvudsak avsett att användas för industri- och lagerverksamhet och i viss mån för trafik, det vill säga en bekräftelse av den redan pågående verksamheten på platsen. Bebyggelsen begränsas till 12 meters höjd. Planen saknar skydds- och varsamhetsbestämmelser.

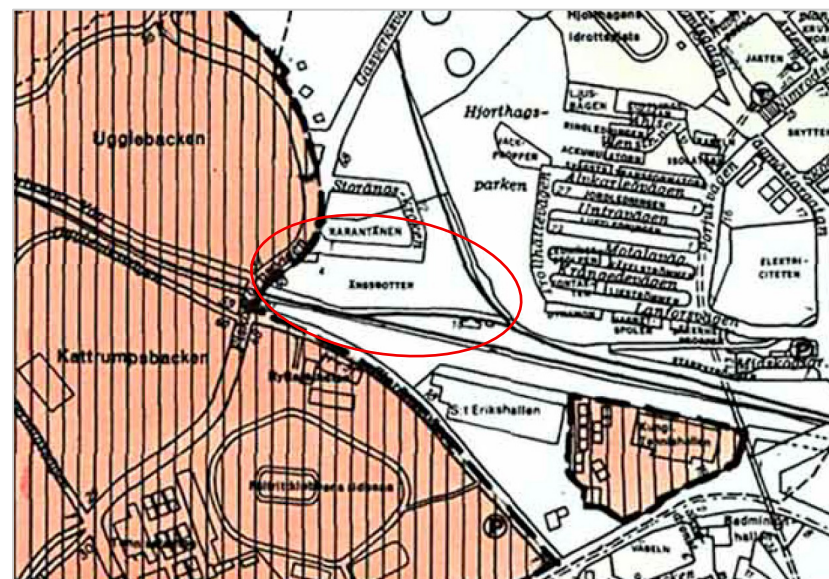
Gällande detaljplan Pl 5256, antagen 1961.

Källa: <https://etjanster.stockholm.se/Byggochplantjansten/gallandepaner/sok-via-karta>.

Enligt Stadsbyggnadskontorets startpromemoria för planarbetet omfattas en mindre del av planområdet av Dp 2011-10341, bestående av gatumark och parkmark i områdets västra del. Planområdet berörs även av 93002A, Norra länken (laga kraft 1996)

och en mindre del som medger teknisk anläggning av Dp 2008-12203, etapp Västra (laga kraft 2010).

Planområdet angränsar mot det stora område som omfattas av områdesbestämmelser Ob87032 (laga kraft 1989), Norra Innerstaden. Utbredningen av områdesbestämmelserna motsvarar den del av den Kungliga nationalstadsparken som ligger inom Stockholms stad. I områdesbestämmelserna fastslås att det området "utgör en kulturhistoriskt särskilt värdefull miljö".

Utsnitt ur Ob87032, de områdesbestämmelser för angränsande områden, där det fastslås att de "utgör ett kulturhistoriskt särskilt värdefull miljö".

Källa: <https://etjanster.stockholm.se/Byggochplantjansten/gallandepaner/sok-via-karta>.

Dp 2008-12203-54, Norra Djurgårdsstaden (västra)

Planområdet omfattas *inte* av rubricerad detaljplan, men när den planen upprättades ingick Ängsbotten i utredningsarbetet och tycks ha varit tänkt att ingå i den detaljplanen. Så blev dock inte fallet, men eftersom delar av planarbetet bör ha utförts med Ängsbotten i åtanke och eftersom Ängsbotten tidigt varit en del av stadsbyggnadsområdet Norra Djurgårdsstaden, finns det anledning att beröra Dp 2008-12203-54 i denna kulturmiljöanalys.

I samband med framtagandet av detaljplanen för Norra Djurgårdsstaden (västra) togs ett **kvalitetsprogram för gestaltning** fram. I programmet beskrivs bland annat det överordnade gestaltningsmotivet, byggnadsutformningen och utformning av allmän mark.

När det gäller **stadsbyggnadskaraktären** anges att:

Ambitionen är att Norra Djurgårdsstaden ska bli en del av innerstaden med en stark attraktionskraft och en identitet som präglas av god arkitektur och hållbarhet. Läget nära Kungliga nationalstadsparken, Husarviken och den unika tegelarkitekturen i gasverksområdet, ritad av Ferdinand Boberg, ger området en unik karaktär. Utformning, färgsättning och materialval för den nya bebyggelsen ska utgå från och inspireras av omgivningens natur och arkitektur och ta hänsyn till dessa värden. (s. 7)

Bebyggelsens **volym och relation till landskapsrummet** beskrivs som:

Husens höjd är varierad och anpassar sig till omgivande landskap. I genomsnitt har husen ca sju våningar. Mot Hjorthagsparken trappas bebyggelsen upp till åtta våningar med en indragen nionde våning. Mot Kungl. Nationalstadsparken trappas bebyggelsen ned till ca sex våningar. Bebyggelsen är med andra ord högre mot Hjorthagsberget och lägre mot Kungl. Nationalstadsparken. (s. 8)

Bebyggelsen uppförs i varierade våningsantal med utgångspunkt att vara lägre mot Kungl. Nationalstadsparken och något högre mot Hjorthagsparken. På så sätt tar bebyggelsen stöd i landskapsrummet. (s. 9)

När det gäller **samordningen mellan bebyggelsekvarten** anges:

Målsättningen är att bebyggelsen ska ha en sammanhållen karaktär och en klart avläsbar identitet. Detta bygger på en starkt bunden planstruktur där varje kvarter varierar utifrån arkitekternas och byggherrarnas intentioner. (s. 9)

När det gäller **färgsättningen** anges att:

Fasaderna ska generellt ha jordnära färger, avstämda mot den äldre gasverksbebyggelsen och till omgivande natur. I områdets centrala delar kan en ljusare och klarare färgskala prövas. Byggnaders gårdsfasader kan ha en ljusare kulör. (s. 10)

När det gäller **utemiljön** anges att:

Ett utrustningsprogram för den nya bebyggelsen i Hjorthagen har tagits fram. Utrustningsprogrammet är tänkt som ett stöd vid projektering av gaturum, parker och kvartersmark i de olika delområdena i Norra Djurgårdsstaden. Det ska ge riktlinjer för materialval, färgsättning och karaktär på utrustning. Det innehåller också delar av belysningsprogrammet. (...) Målsättningen med programmet är att skapa en enhetlig stadsmiljö. Utrustningen ska bidra till att hålla samman den nya stadsdelen samt att ge den en egen karaktär som förstärker områdets ursprungliga industriella identitet. (s. 48)

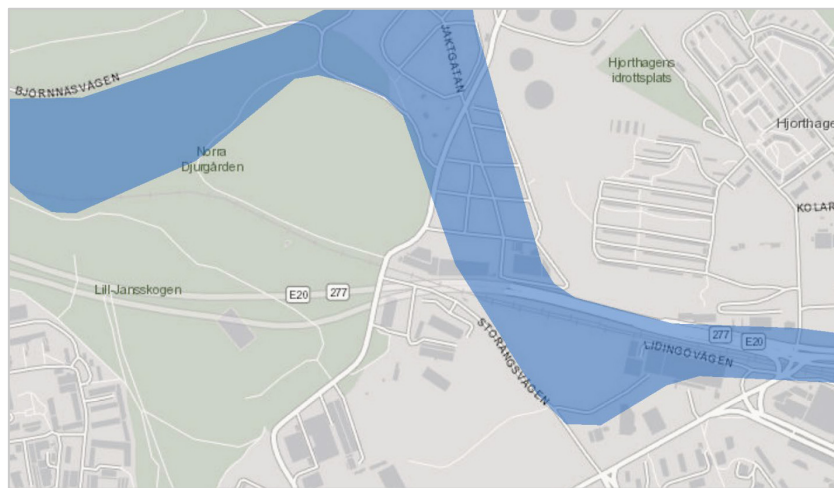
HISTORISK BAKGRUNDSBESKRIVNING

Förhistorisk tid

Under förhistorisk tid och långt därefter var havsnivån i och runt Stockholm betydligt högre än idag.

Eftersom planområdet ligger i en dalsänka, i det sprickdalslandskap som karaktäriserar stockholmstrakten, låg området under vatten ända fram till yngre järnåldern. Runt år 1000 hade Östersjön dragit sig undan så pass att de västra delarna av planområdet blivit torrskodda (se nedan).

Eftersom området legat under vatten, har människan först relativt sent kunnat ta marken i besittning och bedöms därför inte heller lämnat några förhistoriska spår efter sig just här.

Östersjöns utbredning vid år 1000. Då låg fortfarande ungefär halva planområdet under vatten. Källa: Regionala kulturmiljöer, <https://storymaps.arcgis.com/collections/9bac022c08194ac1ac8bac697eb91276?item=2>

Från 1200-talet och framåt

I takt med att havsnivån sjönk undan kunde allt större landytor i sprickdalslandskapet norr om dagens Stockholm tas i bruk av människan.

Vid 1200-talets slut förfogade de katolska klostren i Stockholm över markområdena norr om staden, men på 1520-talet drog Gustav Vasa genom reduktionen in marken och Kronan blev ägare till hela det område som senare kom att kallas Djurgården. Området nyttjades såväl under klostrens tid som av kronan för bete och ängsbruk.

På 1680-talet etablerade Karl XI, efter förebild från kontinenten, en kunglig jaktpark i området och det var nu som området fick namnet Djurgården. Efter hand minskade dock det kungliga intresset för jakt och delar av Djurgården utvecklades successivt till ett utflyktsområde, framför allt för stadens välbeställda. Andra delar, bland annat den del av nationalstadsparken som ligger i anslutning till planområdet, kom att till stor del användas som betesmark.

I takt med industrialiseringen, kom de låglänta markområdena utmed Lilla Värtan att tas i bruk för industriproduktion och frakt via vattnet. En av de industrier som anlades var Värtagasverket, som började byggas på platsen på 1890-talet.

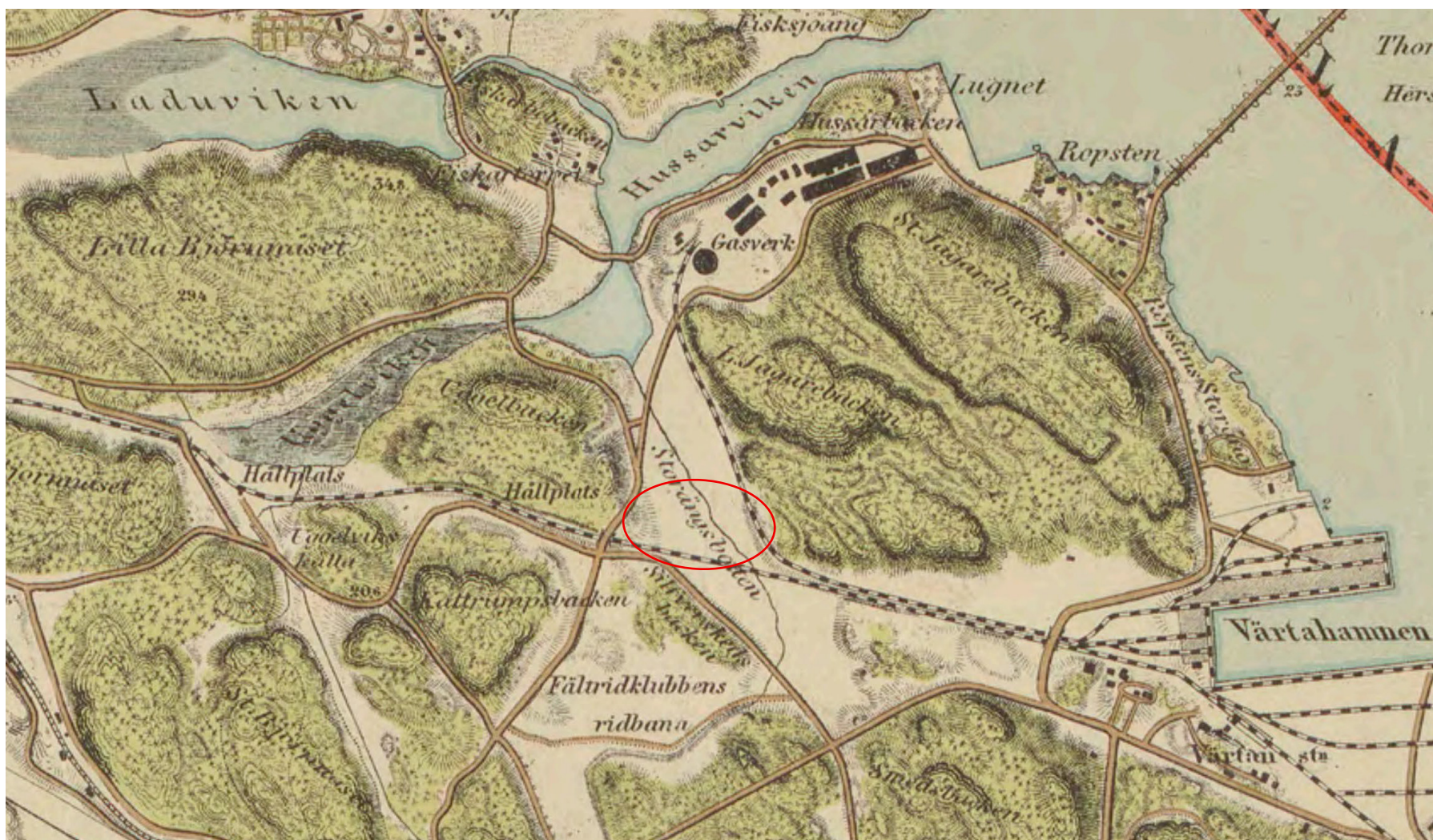
Resultatet av denna historiska utveckling är att planområdet idag ligger i skärningspunkten mellan det största samlade natur- och friluftsområdet inom Nationalstadsparken, det före detta Värtagasverket, idag konverterat till bostadsområdet Norra Djurgårdsstaden, och den infrastrukturella sträckningen för Norra länken och Värtabanan.

Utsnitt ur karta Stockholm med omgivningarna från 1817, upprättad av W. M. Carpelan. Vid den här tiden bestod Norra Djurgården fortfarande nästan enbart av ängs- och betesmark. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött. Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

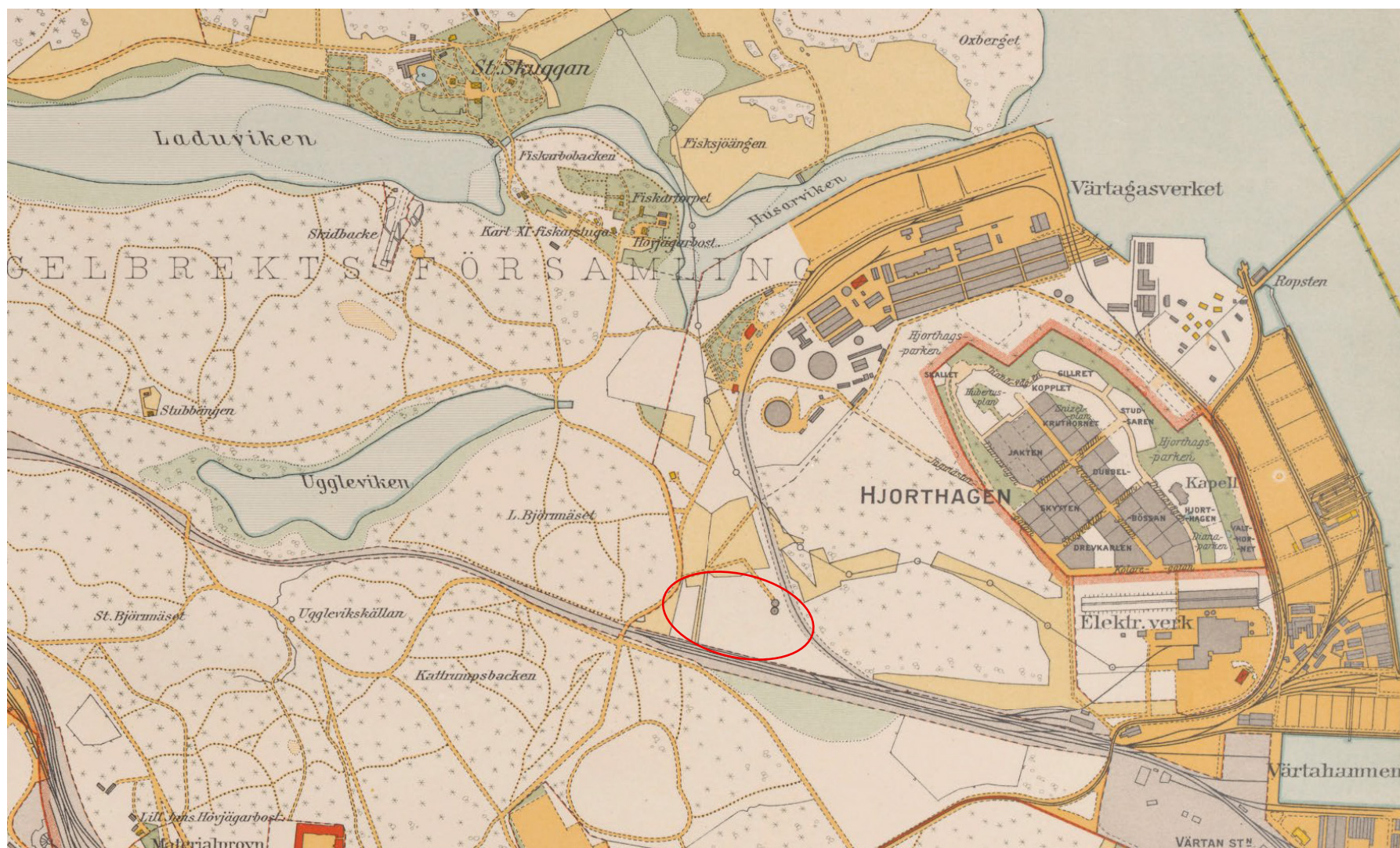
Utsnitt ur kartblad 5 i kartverket "Trakten omkring Stockholm i IX blad" från 1893. Vid den här tiden hade Värtabanan järnväg dragits över Storängsbotten och ett stickspår löpte parallellt med dalgången, mellan Värtahamnen och det nyligen anlagda Värtagasverk. Det ungefärliga planområdet är inringat med rött.
Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

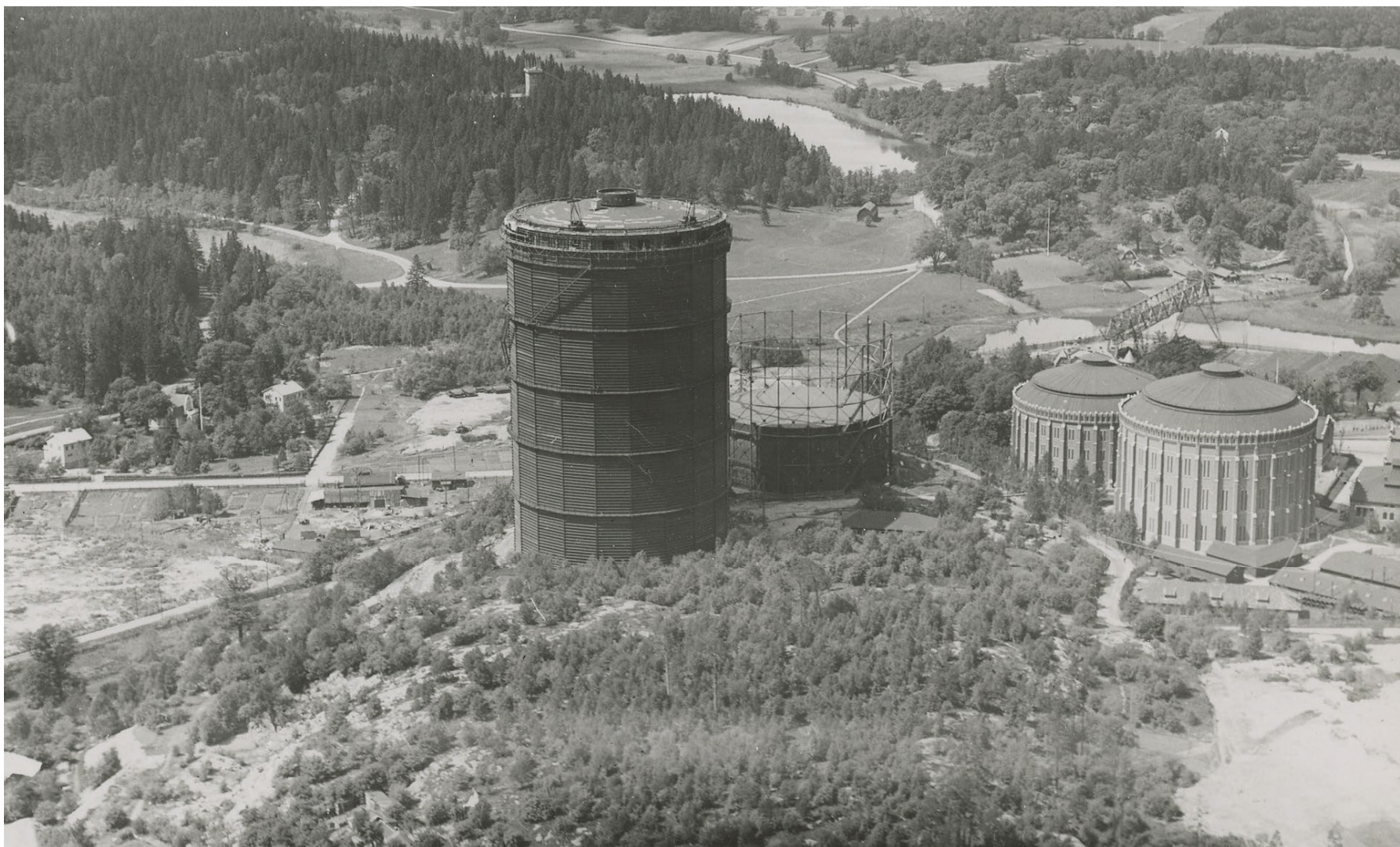
*Flygfoto över Östermalm år 1898. Foto: O. Halldin. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött.
Källa: <https://app.raa.se/open/arkivsoek/search>*

Utsnitt ur kartblad "Norra Djurgården" ur "Stockholms stad med omnejd i 12 blad", tryckt 1921. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött.
Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

Flygfoto mot sydväst med gasklockorna i förgrunden och Storängsbotten därbakom. Planområdet ligger tyvärr utanför bilden, till vänster. Bilden är tagen i juni 1932. Foto: Oscar Bladh. Källa: <https://app.raa.se/open/arkivsoek/search>

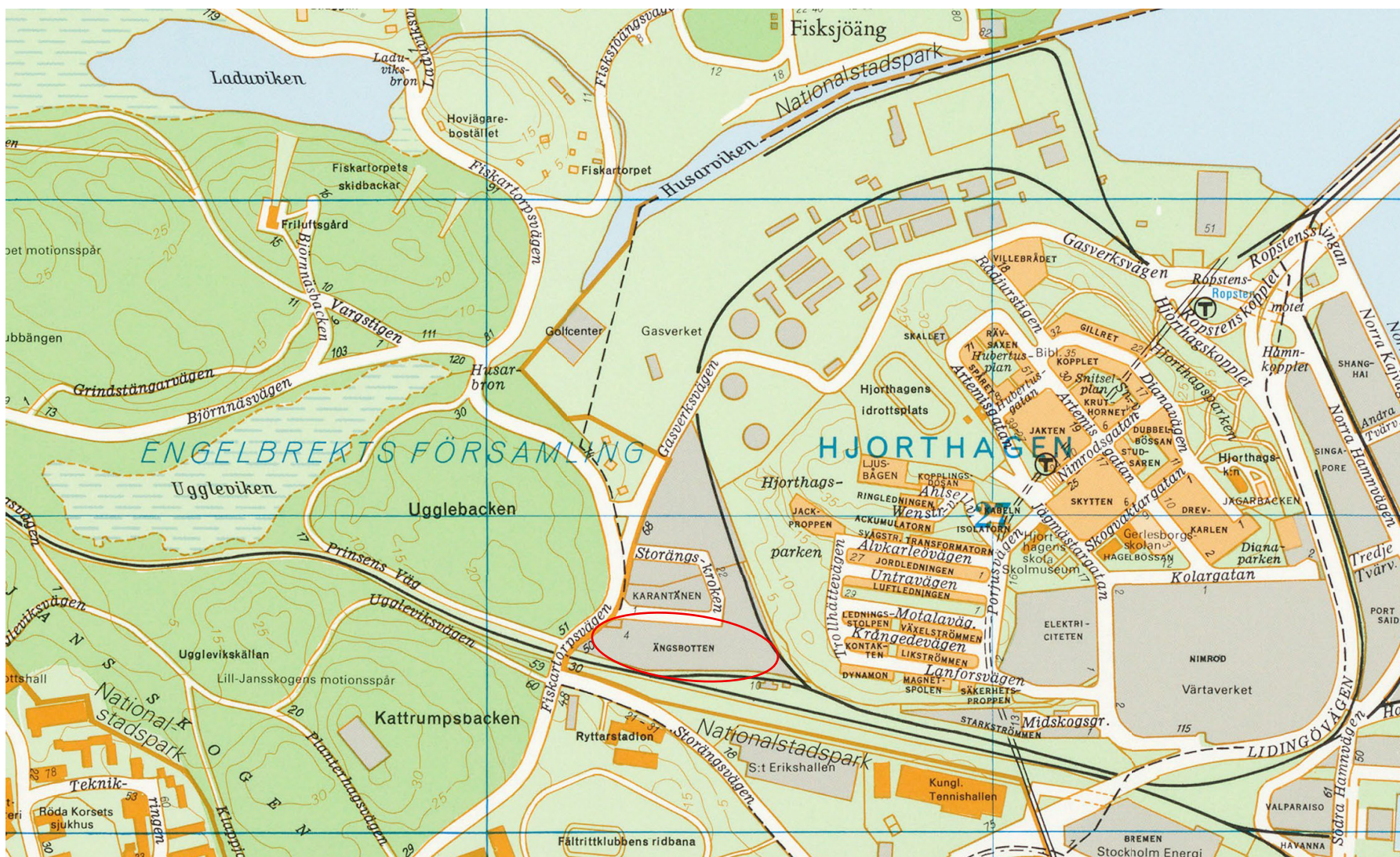
Utsnitt ur Kartblad "Norra Djurgården:d", upprättad av Stockholms stadsingenjörskontor 1940, tryckår 1941. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött. Till höger finns en inzoomning i utsnittet, med den småskaliga industribebyggelse som då fanns på platsen. Vägsträckningarna som ramar in planområdet är ungefär desamma som idag. Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

Utsnitt ur Kartblad "33 Brunnsviken" ur "Officiell karta över Stockholmstrakten" Från 1971. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött.
Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

Utsnitt ur kartblad "33 Norra Djurgården" ur "Officiell karta över Stockholmstrakten" från 1996. Norra Djurgårdsstaden har ännu inte börjat uppföras. Det ungefärliga området för detaljplanen är inringat med rött. Källa: <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

*Flygbild över Norra Djurgårdsstaden, med planområdet i förgrunden. Bilden är tagen 2021. Foto: Lennart Johansson/Stockholms stad.
Källa: <https://www.flickr.com/photos/norradjurgardsstaden/51193989444/in/album-72157604604900389>*

PLANOMRÅDETS KULTURVÄRDEN

Kulturhistorisk karaktärs- och värdebeskrivning

Även om den småskaliga industri- och servicebebyggelsen är riven och de tänkta bostadskvarteren redan idag avtecknas i planområdets fotavtryck, kan den som är familjär med områdets 1900-tals-historia fortfarande utläsa var industribebyggelsen låg, det vill säga på slättlandet mellan naturlandskapets höjdryggar och de av människan anlagda spår- och landsvägarna utmed höjdryggarnas sidor.

Själva planområdet karaktäriseras av att vara *den sista ännu obyggda resten av det småskaliga industri- och serviceområde från tidigt 1900-tal som tidigare fanns söder om Värtagasverk*, intill det stickspår som löpte mellan gasverket och Värtahamnen.

Vy utmed Storängsgatan år 1942. I fonden ses den småskaliga industri- och servicebebyggelsen som då låg i planområdet.

Källa: <https://digitalastadmuseet.stockholm.se/fotoweb/>

Höjdryggarna på ömse sidor om planområdet ger det "kulturhistorisk stadga". Även om Norra Djurgårdsstaden sedan ett drygt decennium tillbaka fyllt ut merparten av dalgången mellan Ugglebacken och Hjorthagsberget, kan man utmed dalgångens södra front, utmed Värtabanan och Norra länken, fortfarande ana konturen av dalgångens botten och uppfatta hur landskapet öppnar sig mot söder, på andra sidan om trafikbarriärerna.

Planområdet karaktäriseras av att fortfarande vara *den lägsta punkten ("botten") i en av de dalgångar i Norra Djurgårdens sprickdalslandskap* som präglat natur- och kulturlandskapet sedan havsvattnet drog sig undan för ungefär 1000 år sedan.

Principen för ett sprickdalslandskap, där det bildas dalgångar i lågpunkterna.

Källa: <https://radararkitektur.se/projekt/ilka-for-strategisk-planering/>

Att planområdet på ömse sidor omges av Nationalstadsparken (Ugglebacken) respektive Hjorthagsberget med Abessininen, har indirekt inverkan på planområdets roll för kulturlandskapet i stort. Genom dess placering, strax intill två särskilt utpekade och skyddade kulturmiljöer, har planområdet rollen som "stötdämpare" för säkerställande av grannmiljöernas höga kulturvärden.

REKOMMENDATIONER OCH RIKTLINJER

Nedan ges rekommendationer och riktlinjer för hur planområdet kulturvärden ska kunna traderas vidare och framför allt anpassas till det intilliggande kulturlandskapet och Norra Djurgårdsstadens karaktär.

De två första punkterna syftar till att värna karaktärsdrag som hör till naturgivna förutsättningar och den tidigare industriepoken, medan den sista punkten syftar till att ta fasta på och bygga vidare på den redan befintliga Norra Djurgårdsstadens gestaltningsidé.

- **Bibehåll Bobergsgatans gatusträckning och läget för det tidigare stickspåret.** Syftet är att tradera de sedan lång tid etablerade och transporthistoriska rörelsemönstren genom landskapet. Dessa sträckningar bidrar också till att tydliggöra dalgångens sträckning genom landskapet.
- **Utforma stadsfronten mot Storängen, Ugglebacken och Hjorthagsberget så att den inte visuellt "täpper till" dalgången.** Syftet är dels att understödja läsbarheten av områdets sprickdalslandskap/det stora landskapsrummet, dels att ge utrymme för Nationalstadsparken och Abessinien så att de även fortsättningsvis kan vara likvärdiga spelare i den stadslandskapsväv som byggts upp i dalgången under 2000-talet.
- **Följ riktlinjerna som återfinns i Dp 2008-12203-54:s kvalitetsprogram för gestaltning.** Syftet är att säkerställa att Norra Djurgårdsstaden blir gestaltningsmässigt sammanhållen på ett sätt som blir begripligt för kommande generationer. Anledningen är att Norra Djurgårdsstaden i framtiden kommer att vara ett tydligt och intressant avtryck från vår egen tid, på samma sätt som till exempel Gärdesstaden (vid Tessinparken) är idag. Inriktningen i kvalitetsprogrammets har även ett uttalat förhållningssätt till Nationalstadsparken och landskapsrummet.

Flygbild över Norra Djurgårdsstaden, med planområdet nere till höger (inringat med rött). Här tydliggörs hur planområdet ligger i en dalgång, på den plats där dalgången öppnar sig mot Storängen. (Dalgångens riktning pekas ut med gula pilar.) Bilden är tagen 2020. Foto: Lennart Johansson/Stockholms stad. Källa: <https://www.flickr.com/photos/norradjurgardsstaden/51193989444/in/album-72157604604900389>

BESKRIVNING AV PLANFÖRSLAGET

Detaljplanens omfattning och karaktär

Den föreslagna detaljplanen medger att:

- Befintlig markbehandling, gatuträckningar, bebyggelse och utrustning inom planområdet tas bort och/eller justeras,
- Ny kvartersbebyggelse, uppdelad på tre kvarter med mellanliggande gator uppförs inom planområdet.
- Byggnadshöjden hos den nya kvartersbebyggelsen varierar. Mot söder är den högsta byggnadshöjden 40 meter ovan angivet nollplan, men mot norr har kvarteren ungefär samma byggnadshöjd som de angränsande bostadskvarteren i Norra Djurgårdstaden. Mot söder bildar de tre kvarteren en front med varierat våningsantal. De lägre delarna har 8 våningar, medan högdelarna medger 9 respektive 10 våningar. I övrigt består bebyggelsen av 7 våningar, där den översta våningen är indragen från gatan.
- Gestaltning och färgsättning hos den befintliga bebyggelsen regleras inte plankartan.

Sammanfattningsvis innebär planförslaget att nuvarande byggnad och befintliga anläggningar inom planområdet rivs, för att ersättas med ny kvartersbebyggelse som planmässigt bygger vidare på den struktur som togs fram i samband med planeringen av Norra Djurgårdstaden för ett drygt decennium sedan (Dp 2008-12203-54). Mot söder är den föreslagna bebyggelsen dock högre än grannkvarteren.

Samrådsunderlagets plankarta.

Vyer från stadens digitala 3D-modell

Flygvy över planområdet, sett från sydväst.

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Planområdet, sett från söder. Kungliga nationalstadsparken till vänster. (Höghuset Stadsljus och Storängsbotten, det sistnämnda nere till höger, redovisar föreslagen utveckling i området som regleras av andra detalplaner.)

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Flygvy över planområdet, sett från sydost. (Höghuset Stadsljus och Storängsbotten, det sistnämnda anas nederst i bild, redovisar föreslagen utveckling i området som regleras av andra detalplaner.)

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Flygvy mot planområdet från sydväst. (Höghuset Stadsljus, till vänster, och Storängsbotten, till höger, redovisar föreslagen utveckling i området som regleras av andra detaljplaner.)

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Markvy mot planområdet, sett från Södra Fiskartorpsvägen/Bobergsgatan. Norra länken kan anas till höger. (Höghuset Stadsljus, till vänster om planområdet, redovisar föreslagen utveckling i området som regleras av andra detaljplaner.)

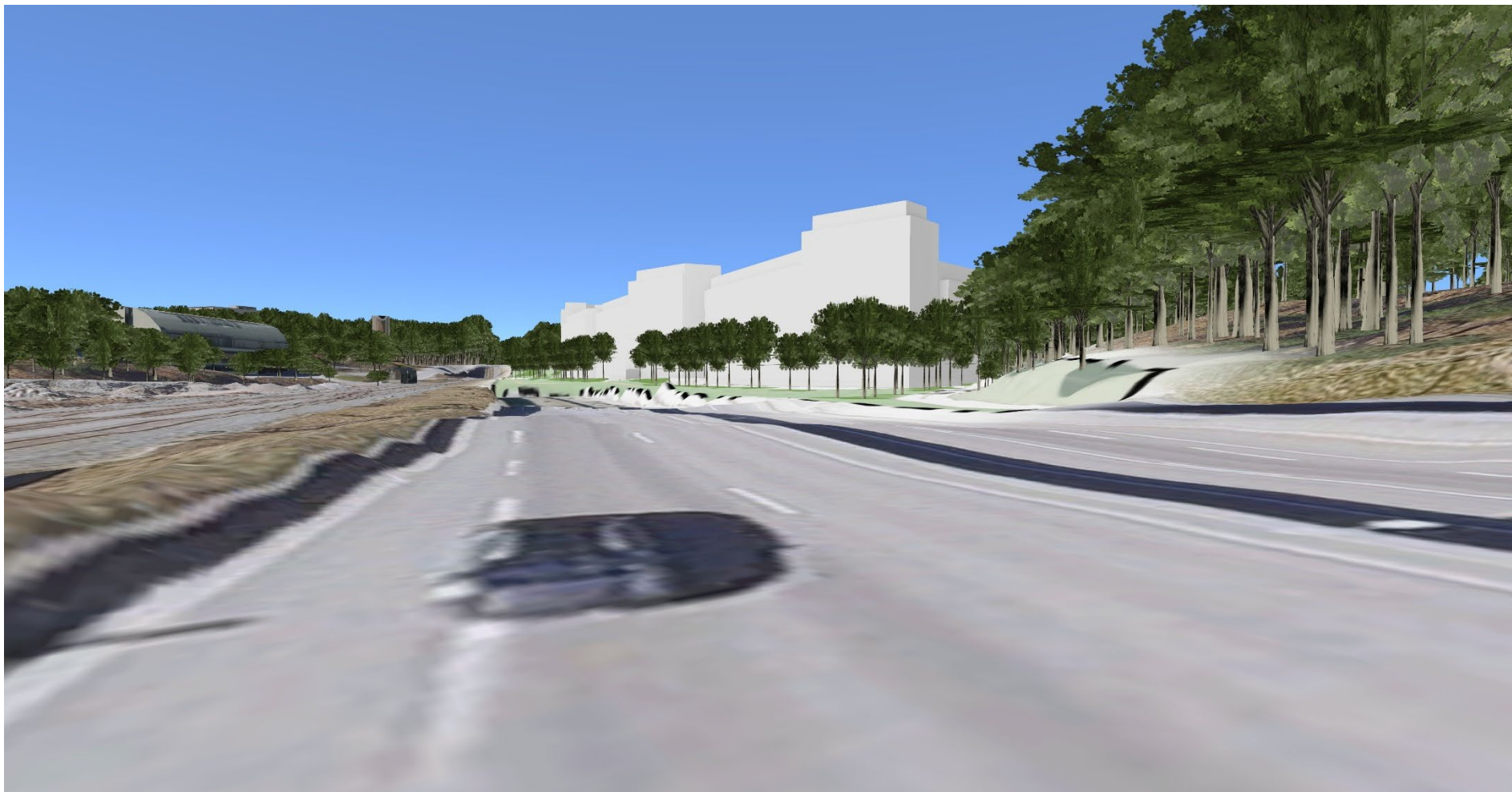
Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Vy mot planområdet, sett från Ugglebacken i nordväst. Längst till vänster ses kvarteret Färnebofjärden och längst till höger Norra länkens ventilationstorn. Jämför med foto på sidan 8. Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

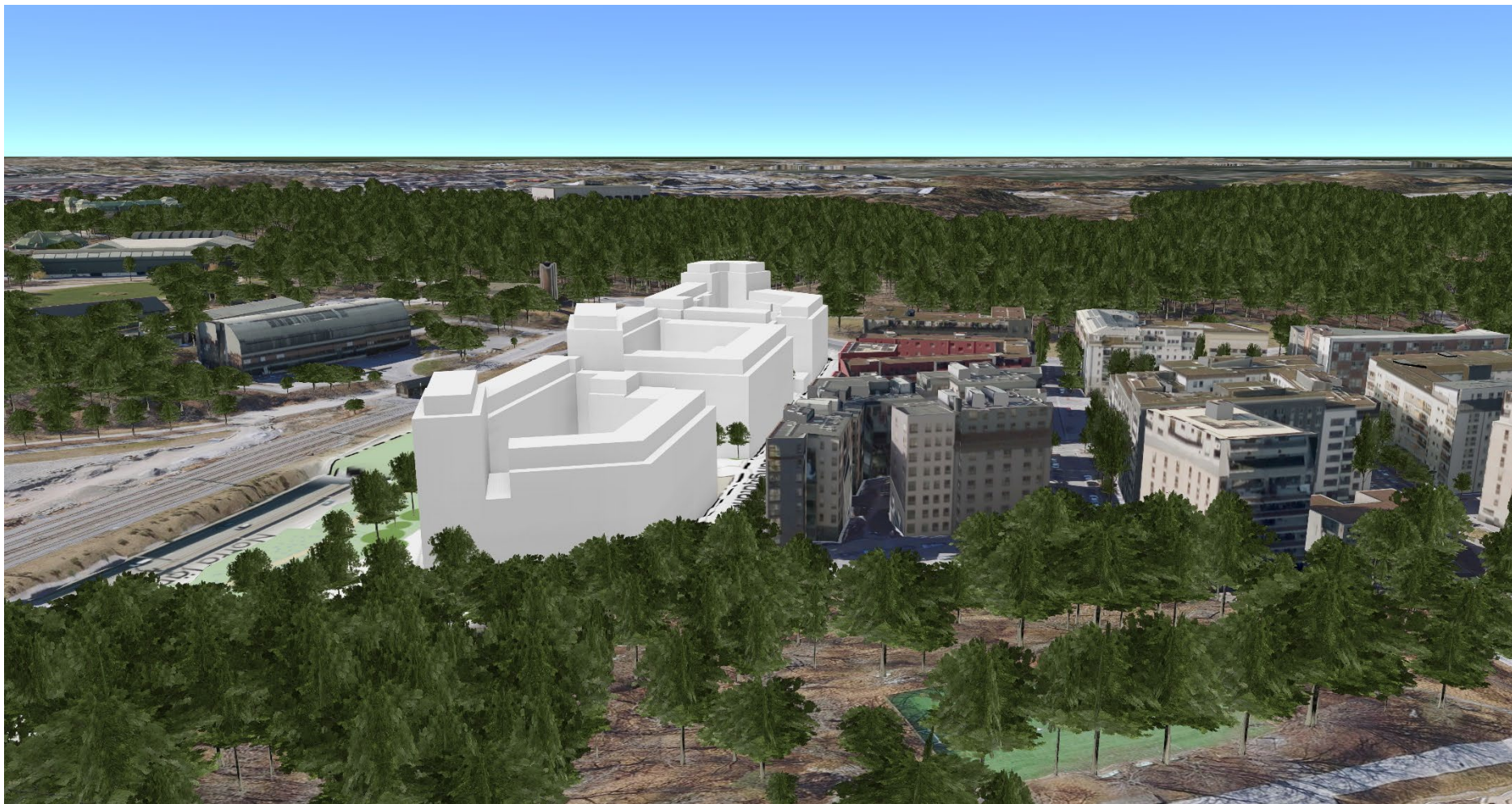

Vy från Norra länken, mot väster. Jämför med foto på sidan 13.

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Flyvvy över planområdet, sett från öster. Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

Vy utmed Hårdvallsgatan/Madängsgatan, med planområdet till vänster. Jämför med foto på sidan 15.

Källa: <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/angsbotten653214>

ANTIKVARISK BEDÖMNING AV PLANFÖRSLAGET

Konsekvenser för planområdets och omgivningens kulturvärden på grund av rivning och omgestaltning

Undertecknad gör bedömningen att en rivning av den befintliga bebyggelsen och strukturen inom planområdet inte skulle ha någon negativ inverkan på vare sig planområdets eller omgivningens kulturvärden.

Konsekvenser för planområdets och omgivningens kulturvärden med anledning av planförslaget

Eftersom samrådsunderlaget inte redovisar någon gestaltning annat än kvartersindelning, kvartersplacering, gatusträckningar och byggnadsvolymer, omfattar konsekvensbeskrivningen enbart dessa frågor.

Den bebyggelseutbredning och den byggnadsvolym som planförslaget medger, innebär en fortsatt utbyggnad och ett färdigställande av Norra Djurgårdsstaden Västra, så som den planerades för mer än tio år sedan, dock med vissa justeringar: Förslaget innebär att kvartersbebyggelsen nu sträcker sig längre västerut än då och att kvartersindelningen är delvis annorlunda (jämför med illustrationen till höger, hämtad ur 2011 års kvalitetsprogram). En av anledningarna till förändringen är att Bobergsgatan fått en delvis annan dragning längre västerut än vad som var tänkt 2011 och att kraven på bulleravskärmning höjts sedan dess.

Det nu utökade fotavtrycket västerut innebär att bebyggelsen kommer närmare Ugglebacken och Nationalstadsparken än vad som tidigare planerats för Norra Djurgårdsstaden Västra. Det innebär att den föreslagna bebyggelsefronten/avslutet av stadsdelen söderut kommer att fylla ut mer av landskapsrummet mellan Ugglebacken och Hjorthagshöjden än vad som var tänkt 2011, vilket försvårar

läsbarheten av områdets natur- och kulturvärden.

Vad gäller utformningen av kvartersindelningen har den ingen inverkan på omgivningens kulturvärden. Ur ett framtidsperspektiv är det positivt att gatusträckningarna överensstämmer med den sedan lång tid planerade strukturen för Norra Djurgårdsstaden Västra.

Utsnitt ur illustrationsplan från kvalitetsprogram för gestaltning till Dp 2008-12203-54 (Norra Djurgårdsstaden, Etapp 1 Västra). Här framgår att staden redan i början av 2010-talet tänkt sig att Norra Djurgårdsstaden Västra skulle avslutas med tre kvarter mot söder. Bebyggelsen inom dagens planområde sträckte sig vid denna tid inte lika långt västerut och kvartersindelningen var delvis annorlunda.

Att taklandskapets höjder och utformning är varierad hos den föreslagna bebyggelsen, överensstämmer med intentionerna i det *kvalitetsprogram för gestaltning* som togs fram för Norra Djurgårdsstaden Västra år 2011 (se textutdrag nedan). I ett framtidsperspektiv är det även positivt för hur Norra Djurgårdsstadens bebyggelse kommer att kunna läsa som en årsring från 2000-talets första kvartal.

Husens höjd är varierad och anpassar sig till omgivande landskap. I genomsnitt har husen ca sju våningar. Mot Hjorthagsparken trappas bebyggelsen upp till åtta våningar med en indragen nionde våning. Mot Kungl. Nationalstadsparken trappas bebyggelsen ned till ca sex våningar. Bebyggelsen är med andra ord högre mot Hjorthagsberget och lägre mot Kungl. Nationalstadsparken. (s. 8)

Bebyggelsen uppförs i varierade våningsantal med utgångspunkt att vara lägre mot Kungl. Nationalstadsparken och något högre mot Hjorthagsparken. På så sätt tar bebyggelsen stöd i landskapsrummet. (s. 9)

Beskrivning av tänkta byggnadsvolymer och höjder, enligt 2011 års kvalitetsprogram för gestaltning av Norra Djurgårdsstaden Västra.

Att den föreslagna bebyggelsen är högre än den mot norr redan uppförda, angränsande kvarteren, är negativt för omgivningens kulturvärden och i viss mån gäller det även för stadsdelens kulturvärden som helhet. Det förstärker den redan beskrivna upplevelsen av att naturlandskapets dalgång sätts igen, dels kommer bebyggelsen inom planområdets att höjdmässigt avvika från stadsdelens närliggande bebyggelse i övrigt.

Det är också negativt för läsbarheten av Nationalstadsparken att kvartersbebyggelsen mot väster inte sänker sig på det sätt som anges som princip i 2011 års kvalitetsprogram.

Vad gäller relationen till omgivande bebyggelse, det vill säga utanför Norra Djurgårdsstaden Västra, anser undertecknad att planförslaget kan komma att inverka på omgivningen, men att den bedömningen inte kan göras utan att bebyggelsen inom planområdet gestaltats.

Sammanfattning av konsekvensbedömning

Sammanfattningsvis gör undertecknad bedömningen att det är möjligt att omgestalta ytorna inom planområdet och att där uppföra tre nya bostadskvarter, men att skalförskjutning i förhållande till den intilliggande bebyggelsen inom Norra Djurgårdsstaden Västra är problematisk. Det gäller särskilt i mötet mot Kungliga nationalstadsparken, där kvartersbebyggelsens utökade fotavtryck dessutom riskerar att tränga sig på Nationalstadsparken på ett sätt som försvårar dess läsbarhet.

Kvartersfrontens bredd, som från marknivå upplevs sträcka sig genom hela dalgången, från UGGLEBACKEN till Hjorthagshöjden, riskerar att göra läsbarheten av natur- och kulturlandskapets dalgång svårsläst. Förstärkande faktorer är dels bebyggelsehöjden, dels att det västra kvarteret har förlängts västerut, jämfört med vad som tidigare varit planerat för Norra Djurgårdsstaden Västra.

Eftersom kvartersbebyggelsen ännu inte gestaltats, annat än till utbredning och i volymer, anser undertecknad inte att det går att bedöma huruvida planförslaget är förenligt med plan- och bygglagens krav på lämplighet med hänsyn till kulturvärdena på platsen, PBL § 2:6.

Förbättringspotential i det fortsatta planarbetet

Följande punkter skulle bidra till att förbättra hanteringen av kulturvärdena i relation till omgivningen och Nationalstadsparken:

- Anpassa kvartersbebyggelsens höjd till intentionerna i det kvalitetsprogram för gestaltning för Norra Djurgårdsstaden Västra, som togs fram 2011.
- Dra tillbaka det västra kvarteret från Ugglebacken i väster, så att det (sett från marknivå) bildas en tydlig distans mellan bebyggelse och naturlandskap. Åtgärden skulle vara fördelaktig för såväl relationen till Nationalstadsparken, som läsbarheten av naturlandskapets dalgång.

Stockholm 2026-01-20

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i Sveriges Byggnadsantikvarier

Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden - K sedan 2007,
certifikat nr. SC0606-16

070-614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

KÄLLOR

Internet

<https://app.raa.se/open/fornsok/> Information om registrerade forn-lämningar, kulturhistoriska lämningar och fornfynd, besökt i juni 2025.

<https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/Kulturmilj%C3%B6analys.pdf> Skriften "Kulturmiljöanalys: En vägledning för användning av DIVE-analys", besökt i juni 2025.

[https://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-\(Gr%C3%A5ark-mm\)?q=Stor%C3%A4ngsbotten](https://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-(Gr%C3%A5ark-mm)?q=Stor%C3%A4ngsbotten) Äldre fotografier på planområdet, besökt i augusti 2025.

http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering av bebyggelsen i planområdet.

<http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/GallandePlan/?searchtype=map&journalNumber=2003-04857> Gällande detaljplaner i Stockholm.

<https://storymaps.arcgis.com/collections/9bac022c08194ac1ac8bac697eb91276?item=1> Region Stockholms plattform för regionala kulturmiljöer, betaversionen, besökt i augusti 2025.

<https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=d1b3761e5e944f129a698acc7e7ed183> Länsstyrelsernas länskarta för Stockholms län, besökt i juni 2025.

<https://app.raa.se/open/arkivsoek/search> Riksantikvarieämbetets arkivsök, med äldre fotografier, besökt i juni 2025.

<https://www.nationalstadsparken.se/wp-content/uploads/Rapport-2006-11-Nationalstadsparken-handlingsprogram-del-I.pdf> Framtidens nationalstadspark - Handlingsprogram del I: Visioner och förutsättningar (Länsstyrelsens rapport 2006:11), besökt i augusti 2025.

<https://www.nationalstadsparken.se/wp-content/uploads/Rapport-2006-11-Nationalstadsparken-handlingsprogram-del-II.pdf> Framtidens nationalstadspark - Handlingsprogram del II: Åtgärder och utveckling (Länsstyrelsens rapport 2006:11), besökt i augusti 2025.

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1b1d393819324610c3748d9b/1732516576155/V%C3%A5rd-%20och%20utvecklingsplan%20f%C3%B6r%20Kungliga%20nationalstadsparke.pdf> Vård- och utvecklingsplan för den Kungliga nationalstadsparken (Länsstyrelsens rapport 2012:33), besökt i augusti 2025.

<https://radararkitektur.se/-projekt/ilka-for-strategisk-planering/> Illustration på sprickdalslandskap, hämtad i augusti 2025.

